

Денис Шаталов,*Prisma Ukraïna Fellow of the Gerda Henkel Foundation,**Forum Transregionale Studien**sokyrynyk@gmail.com**<https://orcid.org/0000-0003-0334-5525>***МІЖНАРОДНИЙ ВОРКШОП****«Війна та погляд історика.****Як життя під час катастрофи формує наше розуміння
минулого» (Дніпро 16–17 квітня 2024 р.)**

Переживання війни, безумовно, впливає і на істориків – і як індивідів, і як професійну спільноту, а саме минуле перетворює на зброю. Але яким саме є цей вплив? Обговорити ці питання і був спрямований міжнародний воркшоп «Війна та погляд історика. Як життя під час катастрофи формує наше розуміння минулого», який відбувся у Дніпрі 16–17 квітня 2024 р. Його проведення стало можливим завдяки програмі Sustaining Ukrainian Scholarship від Centre for Advanced Studies Sofia (м. Софія, Болгарія) та підтримці Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума» (м. Дніпро, Україна) та Міжнародного гуманітарно-педагогічного інституту «Бейт-Хана» (м. Дніпро), у приміщеннях якого і відбувся захід. До організації воркшопу також долучилися Український інститут національної пам'яті та Центр польських та українських студій університету Віадрина (м. Франкфурт-на-Одері, Німеччина).

Програма воркшопу була спрямована на обговорення з різних перспектив викликів, які ставить війна у професійній діяльності істориків. Ключова лекція професора кафедри переплетеної історії України Європейського університету Віадрина (Франкфурт-на-Одері) Андрія Портнова була сконцентрована на роздумах про життєві траєкторії українських істориків у вирі подій Другої світової війни – зосереджуючись на персоналіях Олександра Оглоблина, Наталі Полонської-Василенко, Омеляна Пріцака та Дмитра Яворницького. В умовах сучасної війни ми можемо осмислювати їх досвід не тільки інтелектуально, а й емпатично.

Емпатії дослідника, на різних рівнях, була присвячена наступна панель. У презентації Світлани Маховської йшлося про досвід сучасного документування історії війни, що триває. Дослідниця сфокусувалася на проблемі, якою мірою записувач інтерв'ю виступає

співтворцем наративу, що фіксується. Юлія Буйських у презентації сконцентрувалася на проблемі дослідницької емпатії. Вона важлива для іноземного дослідника, щоб чути українські голоси та адекватно розуміти українську перспективу війни. Денис Шаталов показав перспективу своїх досліджень — як ситуація переживання сучасної російсько-української війни актуалізує в суспільстві уявлення про минулу, Другу світову. Це створює можливість для кращого розуміння механізму взаємодії історичних уявлень із сьогоденними образами та одночасно оприявнює образ рецепції образу Другої світової війни в суспільній свідомості, що лежить поміж радянським фреймом та наративами, що промотувалися державними агенціями пам'яті.

Друга панель воркшопу стосувалася впливу війни на спільноту істориків в Україні. Урсула Уллі презентувала свої спостереження за підходами у сфері публічної історії в Україні з 2012 р. Загалом зусилля істориків у цій царині були доволі ефективними і можна казати про перемоги на «історичному фронті». Єгор Врадій поділився міркуваннями про реакцію музеїв Дніпра на російсько-українську війну в їхніх експозиціях. Він розповів, як війна ще з 2014 р. займала місце в наративах місцевих музеїв — і як початок повномасштабного російського вторгнення зумовив трансформації презентації теми сучасної війни.

Третя панель воркшопу була сконцентрована на різних аспектах знань про минуле в контексті сучасної війни. Ельжбета Квечинська поділилася досвідом і підходами до викладання української історії в Польщі. Зокрема, вона сконцентрувалася на власній практиці вивчення української історії зі студентами та підходами, спрямованими на деколонізацію та деорієнталізацію польського знання про Україну. У презентації Сергія Пахоменка йшлося про ту роль, яку питання історії відіграють в ідеології сучасного кремлівського режиму та його агресивної війни проти України. Також йшлося про використання історичних сюжетів у інформаційних кампаніях на окупованих землях. Презентація Ігоря Щупака стосувалася погляду на феномен порятунку євреїв у роки Голокосту з перспективи сучасної війни. Розмірковувалося як про різні мотивації порятунку, так і загалом про різні соціальні ролі в умовах відкритого геноциду.

Фінальною подією першого дня воркшопу стала лекція Володимира Тилишчака, заступника голови Українського інституту національної пам'яті. У ній представник державної агенції пам'яті окреслив підходи держави до сфери регулювання пам'яті в умовах повномасштабної війни. Розмова велася як про зусилля у протистоянні російським наративам і російській історичній пропаганді, так і про внутрішні

виклики для українського суспільства — зокрема, щодо шляхів меморіалізації війни, що триває.

Таким чином, учасникам вдалося обговорити з різних перспектив ситуацію сучасної війни у впливі на дослідників — і разом з тим сприйняття сучасної війни крізь оптику професійних істориків. Звісно, війна ще не завершилася, але професіонали вже відчують потребу рефлексій. І є сподівання, що воркшоп допоміг його учасникам сформулювати нові думки щодо війни та погляду історика.

17 квітня 2024 р. зусиллями Інституту «Ткума» було організовано другий день роботи воркшопу, у фокусі якого були питання історичної пам'яті та історичної освіти в умовах воєнного сьогодення. Дискусії та презентації цього дня, маючи основною аудиторією шкільних вчителів історії, стосувалися питань викладання шкільної історії та геноцидів в умовах сучасної війни.

Серед подій цього дня була інтерактивна лекція Ігоря Шупака, директора Українського інституту вивчення Голокосту «Ткума». У ній розмірковувалося про те, як виклики сучасної історичної освіти взаємодіють з історичною пам'яттю українців, яка зазнає активного переформатування в умовах відкритої російської агресії та процесу деколонізації.

Питання змін у історичній пам'яті про Другу світову війну та впливу на цей процес досвіду сучасної війни було у фокусі дискусій круглого столу «Історична пам'ять про війну і сучасна війна», участь в якому взяли Володимир Тилищак, Ігор Шупак, заступник директора Музею «Пам'ять єврейського народу та Голокост в Україні» Єгор Врадій та професор Запорізького національного університету Володимир Мільчев.

Наступна презентація Єгора Врадія стосувалася обговорення важливості мікроісторичних сюжетів для розуміння та викладання історії Голокосту. Концентруючись на історії рятівника євреїв Яна Ходоровського, дослідник продемонстрував, який потенціал для розкриття явища геноциду дає окремий кейс.

У лекції Мирослава Мариновича, радника ректора Українського Католицького Університету (Львів), аудиторії пропонувалися роздуми про постать митрополита Андрея Шептицького, і те, як його погляди та діяння дають духовні розв'язки для вирішення суспільних проблем у наш час.

Другий день воркшопу підсумувала відкрита дискусія «Голокост і уроки історії», модерована Наталією Власовою («Науковий ліцей міжнародних відносин II–III ступенів» Університету митної справи

та фінансів, м. Дніпро), Євгеном Захарченком (Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна) та Іриною Піскарровою (Український інститут вивчення Голокосту «Ткума»). Під час неї учасники воркшопу обмінялися своїми ідеями щодо місця проблематики Голокосту в сучасному шкільному викладанні історії і потенціалу для його переосмислення, концентруючись на відомих з власної практики викликах, що постають перед вчителями історії в умовах повномасштабної війни, переживання якої травматично впливає на учнів.

Ідея організувати воркшоп у Дніпрі була викликом. Хоча це місто розташоване у відносній віддаленості від лінії фронту – вона за 130 км на південь та за 190 на схід, тут декілька разів на день лунають сирени, сповіщаючи про ракетну небезпеку. А час польоту російських балістичних ракет до міста становить всього кілька хвилин. Проте це ті умови, в яких українці живуть вже третій рік і які, на жаль, стали для них повсякденністю. І було дуже показово, що ніхто в залі не зреагував на чергову тривогу. Воркшоп, зібравши наживо у Дніпрі 10 спікерів та модераторів і приблизно пів сотні слухачів (решта спікерів і кілька десятків слухачів доєдналися онлайн), став першою значною академічною подією в місті з часів початку пандемії ковід та повномасштабного вторгнення. Живе спілкування з колегами було також можливістю пригадати ритм академічного життя до початку потрясінь. І в якомусь сенсі мало і терапевтичне значення. Втім хочеться вірити, що незабаром повернення до живого формату заходів в Україні стане нормою.

Презентації воркшопу доступні за посиланням: <https://www.youtube.com/playlist?list=PL7epyzbplgxuTtVf-EWY688ymqdUpAKhD>.

